

Att studera politik ur ett könsperspektiv

AV MAUD LANDBY EDUARDS

”Att den princip, som ligger till grund för de bestående sociala förhållandena mellan de två könen – det ena könets lagliga underordnande under det andra – är oriktig i sig och för närvarande ett av de största hindren för mänsklighetens framåtskridande; och att den bör ersättas med principen om fullkomlig jämlikhet – ingen makt eller företrädesrätt på ena sidan, ingen underlägsenhet på den andra”.

John Stuart Mill (1869/1974:219)

”I ett gammalt otryckt manuskript, utarbetat av Marx och mig 1846, finner jag: ’Den första delningen av arbete är den mellan man och kvinna för barnens uppehälle.’ Och idag kan jag tillägga: den första klassmotsättning, som uppträder i historien, sammanfaller med utvecklingen av antagonismen mellan man och kvinna i paräktenskapet och det första klassförtrycket med det manliga könets förtryckande av det kvinnliga.”

Friedrich Engels (1884/1973:82)

”Historien har visat oss att det alltid är männen som suttit inne med den konkreta makten. Ända sedan patriarkatets äldsta tider har de funnit för gott att hålla kvinnan nere i beroendeställning. Lagarna stiftades till hennes nackdel och på så sätt blev hon i praktiken inrangerad som den Andra. Detta tjänade männens ekonomiska intressen men stämde dessutom överens med deras ontologiska och moraliska anspråk.”

Simone de Beauvoir (1949/1986:116)

John Stuart Mill, Friedrich Engels och Simone de Beauvoir kunde, med den ojämlika lagen för ögonen, konstatera att det fanns en *motsättning mellan könen* och en kvinnornas underordning. Frågan har knappast blivit mindre aktuell av att de legala hindren eliminerats – alltmedan de ojämlika villkoren mellan könen består. Ändå är många statsvetare skeptiska mot att studera politik ur ett könsperspektiv. Och det betyder, vilket är det allvarliga, att forskning om könsrelationerna lever ett liv, om än aktivt, vid sidan av de statsvetenskapliga huvudströmmarna.

Jag skall här inte spekulera över varför det är

så eller vem som gagnas av att denna ordning upprätthålls utan *ställa frågan om statskunskapen håller vad den lovar* – när kvinnor och män analyseras – samt *argumentera för fruktbarheten i ett könsperspektiv*. Med könsperspektiv menar jag – analogt med klassperspektiv – att det finns en motsättning mellan könen som måste problematiseras och att den underordnade partens villkor står i fokus (därav beteckningen kvinnoforskning).

Kvinnoforskning kan bedrivas både i liberal, marxistisk/socialistisk och feministisk anda (eller i någon blandform). Det bör dock understrykas att det är det explicita teoretiserandet utifrån kön, i motsats till individ- och klassorienteringen, som är kärnan i kvinnoforskningen. JS Mill och F Engels försökte föra in könsrelationen i sina ”modeller”, medan Simone de Beauvoir bröt ny mark genom att visa att könet, det att vara man och kvinna, var en självständig samhällslig makt-dimension.

Min utgångspunkt, i linje med Simone de Beauvoirs tänkande, är att kön är en grundläggande social kategori, kanske den mest grundläggande. Syftet med samhällsvetenskaplig kvinnoforskning blir då inte bara ”to add women and stir”, dvs att synliggöra och problematisera kvinnors levnadsförhållanden (som varit förbisedda i forskningen), jämfört med mäns, utan också att vidga den samhällsvetenskapliga problemförståelsen i allmänhet. Det handlar dels om att analysera könsförhållandet som ett problem i sig (som måste beskrivas och förklaras), dels om att undersöka hur detta förhållande påverkar och påverkas av andra samhällsliga förhållanden och fenomen. Kvinnoforskningen har hittills mest kretsat kring det första ledet, eller hur den sociala organiseringen av könen drabbar kvinnorna. I den dialog mellan kvinnoforskning och statskunskap som jag söker utveckla nedan vill jag dock försöka lyfta fram frågor av den andra typen.

Det vore inte svårt att hitta oförenliga element i statskunskapen och den feministiskt orienterade kvinnoforskningen. Men det är min strävan att undvika en sådan polarisering. Det viktiga är att ta fram möjligheterna till syntes, att peka på att det finns broar mellan kvinnoforskning och statsvetenskapens huvudfåra. De alternativa feministiska frågorna anknyter inte sällan till centrala begrepp i politisk teori, som rättvisa, jämlikhet och demokrati. Frågorna sammanfaller också till del med andra kritiska infallsvinklar, som inte har feministiska utgångspunkter.

Vad har då avgränsningen av könsperspektivet inneburit för den statsvetenskapliga forskningen? Vari består kritiken mot statskunskapen? Och hur kan könsdimensionen berika ämnet? Dessa frågor vill jag försöka besvara genom att anlägga ett könsperspektiv på fyra drag i statskunskapen: problemorienteringen, de centrala frågeställningarna om politikens och maktens villkor, inriktningen mot generaliserande utsagor samt strävan efter relevans.

Efter denna konstruktivt syftande kritik, som utgör merparten av uppsatsen, avslutar jag med en öppen diskussion om feminismen som gryende politisk teori. Det är en svår men nödvändig uppgift. Alltför länge har kvinnoforskare ägnat sig åt att definiera feminismen "in its absence rather than its presence" (Mitchell & Oakley 1986:3).

Problem

Problemorienteringen är grundläggande för all samhällsvetenskaplig forskning. Det gäller både att uppfatta och formulera problem, att ur det syngarligen enkla lyfta fram underliggande komplikationer, att uppmärksamma motsättningar och konflikter, att tydliggöra samband och förlopp. Detta är något mer än att ställa intressanta frågor och ge adekvata svar.

Att problematisera könsdimensionen i politiken – utifrån det oberättigade i kvinnors frånvaro – är relativt nytt. I teorin betraktades länge den politiska människan som könlös; att hon i praktiken ständigt var klädd i byxor syntes inte oroa mer än några få (jfr Eduards 1987, Jones & Jónasdóttir 1988).

Idag finns det emellertid en växande statsvetenskaplig forskning, som utgår från att könsrelationerna bär på problem, som kan uttryckas i (politiska) makt- och konfliktermer. Dessa studier problematiserar allt ifrån kvinnors och mäns politiska socialisation, över normsystemen om

vad som är kvinnligt och manligt till den sociala organiseringen av könen. Forskningen bygger på alltmer lättillgängliga fakta om kvinnors villkor, på den feministiska teoribildningen samt på de organiserade kvinnornas samlade erfarenheter och krav. Det specifika med kvinnoforskningen är, till skillnad från den traditionella statskunskapen, att den är baserad på en mer medveten och uttalad koppling mellan empiri/teori å den ena sidan och (kvinnors) praktik/erfarenheter å den andra.

Här bör dock påpekas att utgångspunkterna inte är ensartade. Kvinnor och män är inga enkla kategorier. Basen i det feministiska tänkandet är emellertid att intresseomfattningen mellan könen som sociala grupper är grundläggande för samhällets organisering. Men alltmer har skillnaderna inom kategorierna lyfts fram, både i termer av klass och ras. Det finns en ökad teoretisk medvetenhet om att feminismen haft den vita, västerländska medelklasskvinnans erfarenheter av underordning och särbehandling som utgångspunkt.

Denna insikt är en spegling av en spännande kunskapsteoretisk diskussion som pågår inom kvinnoforskningen idag. Är kön en egen kunskapsteoretisk bas? Hur hänger vetenskapens kognitiva och sociala strukturer ihop? Vilka forskningsresultat godkänns som vetenskaplig kunskap? Kan kvinnors "subjektiva" kunskap vara objektiv? (Harding 1987a, Lundgren 1987). Jag skall inte redogöra för denna omfattande forskning utan endast ange referensramarna för mina egna ställningstaganden.

I likhet med många andra kvinnoforskare ställer jag mig skeptisk till tanken på en kvinnlig kunskapsteori, att det kognitiva skulle ha ett ontologiskt, köns specifikt, fundament. Ett viktigare kunskapsteoretiskt problem gäller frågan om kunskapsrealism contra kunskapsrelativism. Finns det en objektiv verklighet att tolka eller bär varje människa på sin egen verklighet? (jfr Göransson 1987).

Om man betraktar kvinnors erfarenheter som grund för ställningstagande och handling, måste det också innebära en öppenhet för olika erfarenheter. "Pluralism has in fact emerged as the lowest common denominator of feminism. The specificity of each woman's experience guarantees its authenticity and political value", skriver Michèle Barrett (1987:32). Att bygga en kunskapsteori på kvinnors individuella erfarenheter är emellertid inte oproblemiskt. I förlängningen innebär den en total relativism. Alla människor, kvinnor som

män, har var och en sina erfarenheter och sitt perspektiv på tillvaron, och aldrig kan de mötas.

Min första utgångspunkt är en modifierad kunskapsrelativism. Kvinnor och män har kollektiva erfarenheter, som visserligen varierar med kultur, epok, ras och klass, men som är viktigare än deras individuella erfarenheter. Min andra utgångspunkt är att det finns en materiell verklighet som *kan* tolkas på samma sätt av kvinnor och män. Män kan inte ha kvinnors erfarenheter av underordning, men de kan uppfatta ojämlikheten mellan könen och stödja feminismen på moraliska och principiella grunder (jfr Klein 1984:95f).

Den feministiska forskningen bör, och här avsluter jag mig till Sandra Harding, undvika att ersätta en könslojalitet med en annan och därmed skapa en ny uniformering av tänkandet. Harding är emot en "normalvetenskap". Hon vill istället att vi lär oss "att acceptera instabiliteten i de teoretiska begreppen, att i själva instabiliteten finna den önskade teoretiska återspeglings av vissa aspekter i den politiska verklighet där vi lever och tänker, och använda den som en tillgång för vårt tänkande och våra handlingar" (Harding 1987b).

Det handlar om att registrera och tolka verkligheten för kvinnor och män på ett så fullständigt och rättvisande sätt som möjligt, även om det resulterar i ett ifrågasättande av invanda föreställningar. Man skulle kunna se denna återspeglings eller förståelse av könets (politiska) betydelse som en problematisering i tre steg.

På det första stadiet inser forskaren att *könsdimensionen är ett samhällligt problem*. I och med att olika grupper i samhället i växande grad hävdar att frågan är ett problem, borde det också accepteras som ett sådant. På det andra stadiet i förståelseprocessen ställs statsvetaren inför *könsdimensionen som ett vetenskapligt problem*. Frågeställningar som rör könsrelationen kan inte längre avfärdas med hänvisning till att den enligt gängse definitioner och avgränsningar faller utanför statsvetenskapens område. Tvärtom borde det bli naturligt för de forskare som inte analyserar könsproblematiken att motivera varför den utesluts. Alternativet på den här nivån synes vara separat kvinnoforskning. Det tredje stadiet betyder att förståelsen blir *en naturlig del* i den vedertagna statsvetenskapliga föreställnings- och begrepps världen.

Frågeställningar

De grundläggande frågorna i den moderna statsvetenskapen handlar om politikens väsen, om

makt och maktlöshet, om offentlig organisation, styrelse och maktutövning, om ideologier, strategier och politiska beslut.

Hur definieras makt? Vad är politik? Hur upprätthålls och förändras det politiska systemet? Vilka teorier om staten arbetar vi med? Vad är demokrati? Vilka krav organiseras och vilka hamnar på den politiska dagordningen? Hur löses samhälleliga konflikter?—Vad—kännetecknar offentlig välfärdspolitik? På vilka grunder fördelas värden i samhället?

Det handlar här inte om att täcka in alla viktiga aspekter av statskunskapen, men väl om att ställa en serie frågor som rör några helt centrala begrepp och problemområden inom ämnet, i första hand makt, politik, och stat, men också demokrati och välfärdspolitik. De olika begreppen flyter i varandra, ty politik handlar om institutionaliserad makt och därmed om staten. Politisk förändring är kopplad till synen på demokrati. Och välfärdspolitik speglar maktförhållanden i stat och samhälle. I presentationen nedan strävar jag emellertid efter att hålla isär de fem begreppen.

Den könsteoretiska utmaningen består, enligt mitt synsätt, i att kritiskt granska utgångspunkter och antaganden i dessa begrepp, att föra in kvinnors villkor som ett komplicerande element och därmed kunna presentera nya, mer relevanta analyser av gamla problem. Syftet är att skärskåda och omformulera centrala statsvetenskapliga frågeställningar utifrån ett nytt perspektiv.

Makt

Feminismen är en teori om makt, om mäns makt över och kontroll av kvinnor, om förekomsten av ett *patriarkat*. Tanken är att denna maktrelation existerar på både individ-, grupp- och samhällsnivå. De två första nivåerna synes mindre kontroversiella och problematiska än samhällsnivån. Den makroteoretiska diskursen i feminismen har förvisso gällt den patriarkala makten; men männens samhälleliga eller institutionaliserade makt har snarare förkastats än problematiserats. Feminismen har varit mer orienterad mot frågan om kvinnors sociala maktlöshet än mot analyser av mäns strukturella makt.

Det finns ingen sammanhållen feministisk teori om makt. De feministiska analyserna av makt blir därför svåra att sammanfatta på några rader, då definitionerna och uppfattningarna kan gå starkt isär. Man kan emellertid tala om uppslutning kring vissa element (jfr Göransson 1987):

- makten bygger på en organiserad solidaritet mellan män (jfr Hartmann 1986);
- makt är ett relations- och inte ett egenskapsbegrepp;
- maktrelationen är en social konstruktion, inte biologiskt motiverad;
- den underordnades uppfattning om maktproblemet måste prioriteras;

Om andra element råder oenighet:

- maktbasen: utgörs den av mäns kontroll av kvinnors arbetskraft, kontroll av deras sexualitet, fortplantningen, privategendomen eller något annat?
- maktbalansen: hur ojämnt är maktförhållandet; hur stort handlingsutrymme har de underordnade (förhållandet struktur – aktör)?
- graden av föränderlighet i maktförhållandet mellan könen;
- maktutövningens karaktär: öppet våld/tvång eller "faderns lag", dvs den manliga normens överhöghet?
- graden av medvetenhet och intention i maktutövningen.

Vari ligger då det nya och fruktbara i att betrakta makt ur ett könsperspektiv? För det *första* lyfter feminismen fram en utforskad samhällelig maktrelation, i vilken mäns makt och kvinnors maktlöshet/motmakt konstituerar varandra. Makt betraktas inte som en egenskap, en substans eller en viljelös struktur, den utövas under vissa förhållanden. Men det är viktigt att understrika att dessa förhållanden kan förändras, t ex genom att kvinnor ifrågasätter sin underordning och mäns överordning i könsrelationen, att kvinnor motsätter sig mäns maktutövning. Att betona maktens relationella aspekter är inte främmande för statsvetenskapen (jfr Pettersson 1987), men kan knappast sägas vara förhärskande i ämnet. Med ett könsperspektiv som utgångspunkt skulle emellertid synen på makt som en social relation kunna utvecklas, både teoretiskt och empiriskt.

För det *andra* har feminismen ett utifrån- och underifrånperspektiv på makt (jfr Widerberg 1986), vilket kontrasterar mot inifrån- och ovanifrånperspektivet i en stor del av den statsvetenskapliga forskningen. En brobyggare mellan feminism och statskunskap skulle på den här punkten kunna vara den norske rättssociologen Thomas Mathiesen. Han skriver, apropå förhållandet mellan interner och deras överordnade, att

"b/ara i den mån som den ena eller båda parterna uppfattar viljeutövningens *objekt* – belöningar, bestraff-

ningar, beteendebegränsningar, beteendeutvidgningar eller vad det nu är – som betydelsefulla för dem själva, blir det rimligt att tala om maktutövning i förhållandet". (Mathiesen 1982:46f)

Vid oenighet om viljeutövningens objekt, påpekar Mathiesen, är det den underordnades uppfattning om maktproblemet, den underordnades "vilja i den sociala samvaron", som måste prioriteras. Genom att ses ovanifrån maskeras makten (ibid:59–63). Frågor definieras bort från dagordningen och vissa intressekonflikter förblir höljda i dunkel. Kvinnoforskare har här även hämtat inspiration från Steven Lukes tre-dimensionella syn på makt. Han går ett steg längre än Mathiesen och menar att vi måste uppmärksamma "the *latent conflict*, which consists in a contradiction between the interests of those exercising power and the *real interests* of those they exclude". De senare behöver inte ens vara medvetna om sina intressen (Lukes 1974:24f). För att bli varse komplexiteten i maktdimensionen i den sociala samvaron bör därför kvinnors olika tolkningar ges företräde i den statsvetenskapliga forskningen.

För det *tredje* har feministiska tänkare formulerat en rad antaganden kring maktutövningens karaktär, som ifrågasätter den ensidiga betoningen i politisk teori, från höger till vänster, av att makt är lika med öppet våld och tvång. I kvinnoforskningen vill man lyfta fram andra, mer raffinerade, "mjuka" och dolda maktmedel. Den norska sociologen Harriet Holter beskriver fyra sådana typer av sammanvävda förändringar i maktutövningen mot kvinnor: från direkt och synligt till indirekt och osynligt förtryck, från personligt till operonligt (systembetingat, strukturellt) förtryck, från fysiskt/materiellt till psykologiskt förtryck samt från klart legitimt till halvvägs illegitimt förtryck (Holter 1976:67). Hon pekar också på den "ideologiska ko-opteringen" av kvinnors krav och protester.

Över huvud taget finns det en inriktning i kvinnoforskningen mot idé- och normsystemens betydelse för maktrelationernas upprätthållande. Tanken är att manliga föreställningar och handlingar utgör norm och att avvikande kvinnligt beteende bestraffas genom underordning och särbehandling. Det är "genussystemets" två lagar (Hirdman 1987), som bygger på principerna om diskriminering och differentiering. Det behövs varken våld eller tvång för att reproducera den rådande ordningen. Definitionerna av vad som är manligt och kvinnligt är väl förankrade hos båda könen.

Hannah Arendt har inspirerat kvinnoforskare (Hartsock 1985, Jaquette 1984, Nexø Jensen 1988), då hennes tankar om makt ligger nära de feministiska föreställningarna om att maktutövningen är väl så effektiv utan direkta tvångsinslag. Arendt hävdar att makt är icke-våld:

"Even the most despotic domination we know of, the rule of master over slaves, who always outnumbered him, did not rest on superior means of coercion as such, but on a superior organization of power – that is, on the organized solidarity of the masters" (Arendt 1970:50).

Sammanfattningsvis bör makt betraktas som en relation mellan människor, vars väsen i första hand måste definieras ur den underordnade partens, i det här fallet kvinnornas, perspektiv och som upprätthålles såväl med tvång som andra medel. De feministiska maktanalyserna lämnar oss där, med många frågor obesvarade. Bl a har patriarkatbegreppet med viss rätt kritiserats för att ha en alltför statisk innebörd, med begränsade möjligheter att registrera förändringar i könsmaktförhållandet (Jónasdóttir 1984). Det finns en risk att feminismen går i samma funktionalistiska fälla som vissa riktningar inom marxismen. Både männens motstånd och eftergifter ses som tecken på samma sak – att patriarkatet består. Det som sker det sker, ty det fyller en funktion för männen. Här har den feministiska teoribildningen en viktig uppgift i att finna kriterier eller sorteringsinstrument för att kunna avgöra om (och på vilka punkter eller nivåer) den patriarkala makten är stark eller svag (jfr Dahlerup 1985).

Att studera makt ur ett statsvetenskapligt könsperspektiv kan vara att ställa följande frågor: Vari baseras mäns makt över kvinnor på samhällsnivå? Med vilka medel upprätthålles det könsliga maktförhållandet? Hur ser det rådande normsystemet av över- och underordning ut? Är all makt tvång i sista hand? På vilket sätt påverkas maktrelationerna (mellan könen) av gängse definitioner av makt? Vari består kvinnors motmakt? Vad är det feministiska alternativet till institutionaliserad makt? På vilket sätt konstituerar maktrelationerna mellan män och kvinnor andra maktrelationer i samhället?

Politik

Både kvinnorörelsen och kvinnoforskningen kritiserade tidigt våra föreställningar om politik som alltför snäva och orienterade mot mäns förhållanden och värderingar. "Det privata är politiskt"

lanserades som ett alternativt sätt att tänka. Innebörden är att mycket av vad som sker i det privata har politiska implikationer samt är resultat av politiska beslut. Människors privata villkor är intimt sammanflätade med samhällets institutionella struktur.

Vari består då den inomvetenskapliga kritiken av politikbegreppet? Den norska statsvetaren Beatrice Halsaa (1977) frågade sig för mer än tio år sedan om begreppet var könsneutralt. För att kunna besvara frågan delade hon in våra uppfattningar om politik i tre grupper: vardagslivets, teorins och empirins politikbegrepp.

Vardagslivets politikbegrepp är snävt. Det kretsar främst kring partiernas, regeringens, och de folkvalda församlingarnas verksamhet. Politik är partipolitik, att politisera är att skapa (onödiga) motsättningar. De teoretiska politikbegreppen, däremot, är ofta betydligt vidare. Politik är här inte bara en kamp om fördelning av knappa resurser, skriver Halsaa, utan också den praktiska förvaltningen av enighet. Hon ger två exempel på kända teoretiska definitioner av politik; Robert A Dahl, som betraktar allt som har att göra med "makt, styrning och auktoritet" som politik, och David Easton, som resonerar i termer av "auktoritativ värdefördelning" (ibid:22). Ytterligare ett exempel är Harold Lasswells "vem får vad, när och hur?"

Dessa definitioner är inte knutna till föreställningen om "politik-män-makt-offentlighet" utan framhäver politikens allmänna väsen. Men, som Halsaa påpekar, så snart vi står inför operationaliseringar, eller det empiriska politik-begreppet, slår vardagslivets uppfattningar igenom. Följden blir en inriktning mot undersökningar av offentliga politiska institutioner. Därmed får vi begränsade kunskaper bl a om maktens väsen, om hur intressen organiseras och om utformandet av olika strategier för att tillvarata intressen (ibid:32).

Kopplingen politik-män blir också tydlig i många empiriska undersökningar. Det som är uppfattas som naturligt. Susan Bourque och Jean Grossholtz (1974) var tidigt ute med att kritisera en del dolda antaganden i den statsvetenskapliga forskningen. Politik definieras som manlig aktivitet. Och manliga intressen och aktiviteter som politiska. (Jfr ny undersökning i psykologi som visar att män och kvinnor skvallrar lika mycket, men att män kallar det politik; DN 23 okt 1987)). Den viktiga frågan om varför män dominerar det politiska livet har heller inte utforskats av statsvetare. Kvinnors frånvaro har lastats kvinnorna –

”blame the victim” – och inte det faktum att systemet anger normer, utövar makt, prioriterar frågor etc som gör att kvinnor stängs ute.

Vad är då alternativet till de offentligt och institutionellt orienterade definitionerna av politik? Beatrice Halsaa har utgått från att vi ständigt står inför konflikter om hur verkligheten skall definieras, i vilka någon/några måste dra det kortaste strået. ”*Politikk* kan i en viss forstand sies å være nettopp denne kampen om å definere virkeligheten, om å gi verden en mening som er i samsvar med egne interesser”, skriver hon (Halsaa 1977:68). Politik som intressemotsättningar på olika nivåer har lyfts fram här. I ett feministiskt perspektiv betyder det att män har ”tolkningsföreträde” i denna intressekonflikt, att mäns värderingar och verklighetsuppfattningar blir rättsnöre för både män och kvinnor.

Carole Pateman vinklar problemet lite annorlunda. Hon utgår från att alla människors liv har en kollektiv sida. ”The political sphere is one dimension, the collective dimension, of social life as a whole” (1979:174). Den politiska dimensionen kan således inte upphöra, men väl utformas på skilda sätt. Samtidigt som Pateman betonar att det sociala livets två dimensioner – den privata och den politiska – är beroende av varandra, vill hon upprätthålla en distinktion mellan de två. Hon vänder sig därmed mot en alltför bokstavig tolkning av det feministiska mottot att det personliga är politiskt.

Ett könsperspektiv på politik i teori och praktik synes med nödvändighet leda till ett utvidgat politikbegrepp. Det primära syftet med ett sådant skulle vara att komma åt implicita antaganden om politik som manlig verksamhet. Genom att betrakta politik som en dimension av tillvaron eller en process som alla människor är involverade i (men på olika sätt), och inte i första hand som en sfär eller en institutionell struktur, skulle könsdimensionen få en naturlig plats i den statsvetenskapliga forskningen.

Ett andra syfte skulle vara att tona ner maktaspekten i politikbegreppet. Politik är ett uttryck för såväl intressemotsättningar och maktrelationer som för enighet, solidaritet och värnande av gemensamma värden (McWilliams 1974). Politik är både konflikt och samarbete, och de kan existera parallellt. Kvinnors politiska krav och deras behandling genom det politiska systemet pekar ut nya konflikt- och samarbetsmönster. De politiska partierna har svårt att handskas med könsdimensionen (Peterson 1981). En intressant fråga här

torde vara kopplingen mellan de könsliga maktrelationerna och de gemensamma värdenas allmängiltighet. Om vilka samhälleliga värden råder konflikt resp enighet?

Genom att föra ett öppet samtal om kvinnors och mäns politiska villkor kan man vinna intressanta insikter om hur den politiska processen fungerar. Vad konstituerar politisk handling? Vilka normer gäller i systemet? Vad betyder det att den politiska kompetensen mäts efter en manlig skala? När är det en resurs i politiken att vara man resp kvinna? I vilken utsträckning får kvinnor och män sina intressen och behov tillfredsställda via det politiska systemet? För vilka krav är systemet mottagligt? Varför röstar kvinnor och män lika/olika?

Stat

Feminismen har en teori om makt men ingen teori om staten, skriver Catharine McKinnon (1983), amerikansk jurist och radikalfeminist. Men det finns en alltmer välformulerad kritik mot gängse statsteorier.

Man skiljer ibland i den samhällsvetenskapliga litteraturen mellan tre perspektiv på staten: ett pluralistiskt-demokratiskt, ett förvaltnings-byråkratiskt och ett klasskapitalistiskt (Alford & Friedland 1985). Ett fjärde skulle vara könsperspektivet, som betraktar staten som en garant för den patriarkala samhällsordningen (Eduards 1986b).

Diskussionerna kring en feministisk statsteori bygger framför allt på ett ifrågasättande av liberala och marxistiska tankegångar. Den liberala statsteorin kritiserar i första hand för skiljelinjen mellan privat och offentligt, men också för den mellan ekonomi och politik i det offentliga/civila. I gränsdragningarna ligger en utdefiniering av det privatpersonliga och det privatekonomiska från statlig insyn och kontroll. Detta innebär, i det första fallet, dessutom en apolitisk syn på människors personliga relationer och de värden som präglar privatlivet. I det feministiska teoretiserandet vill man synliggöra maktförhållandet mellan kvinnor och män såväl i det privata som i det offentliga samt peka på sambandet mellan de båda sfärerna. Tolkningar av vad som sker i det offentliga är inte rimliga utan en förståelse av människors privata villkor.

Den marxistiska statsteorin har kritiserats för sin fokusering på staten och produktionen, vilken skett på bekostnad av familjen och reproduktionen. Marxismen betraktar de patriarkala dragen i

samhället som ideologi, dvs bestämda av det kapitalistiska produktionssättet. Könsmotsättningarna är underordnade klassmotsättningarna. Det här innebär, liksom i den liberala statsteorin, att produktion och reproduktion i det privata ses som hushållsarbete, utan relevans för den politiska praktiken.

En stor del av det feministiska teoretiserandet syftar till att definiera könsmotsättningarnas autonomi i ett kapitalistiskt ekonomiskt system. I försöken att överskrida såväl liberal som marxistisk statsteori har bl a de sk tvåsystem-teorierna uppstått: kapitalism och patriarkat betraktas som två principiellt åtskilda men i praktiken sammanflätade ekonomisk-politiska maktsystem. Staten är ett redskap för båda men i varierande grad. (Eduards & Halsaa 1987)

Det finns också mer renodlade feministiska teorier, i vilka patriarkatet är överordnat varje ekonomiskt system. Staten betraktas i första hand som ett redskap för männens maktutövning. Staten upprätthåller den patriarkala samhällsordningen och är därför illegitim. Visionen om statens sönderfall och bortvittring är en del såväl av de marxistiska som de radikalfeministiska teorierna.

"Men seem to want to recover an imaginary perfection through rules and restrictions. Women want to eliminate those restrictions, having been in the prison of gender for so long. For men, utopia is the ideal state; for most women utopia is statelessness and the overcoming of hierarchy ...", skriver Elaine Hoffmann Baruch (1984:xiii).

Att studera staten (förvaltning, rättsskipning, polis, militär etc) ur ett könsperspektiv är att försöka förena analysen av en överordnad maktstruktur med ett aktörs- eller handlingsperspektiv. Kvinnor är både objekt för statens ingrepp och subjekt, aktörer i och mot den statliga maktutövningen (jfr Hernes 1986). Utgångspunkten är att staten inte är könsneutral. Män och mäns intresseområden har högre status i den statliga maktsfären än kvinnor och kvinnors intresseområden. Detta är ingen olycklig omständighet, som män som grupp som svära sig fri ifrån. Män har skapat strukturer, institutioner och system som bäst tillvaratar mäns intressen. Är det en medveten och mot kvinnors intressen riktad handling? Vari består mäns "statsmakt"? I vilken utsträckning upprätthåller och reproducerar staten könsrelationerna? Med vilka medel? Är en könsneutral stat möjlig eller bygger staten som sådan på kvinnors underordning?

Ytterligare frågor, av mer strategisk och konkret natur, bör också ställas. Hur kan mäns institutionaliserade makt begränsas? I vilken grad är kvinnor i den statliga maktsfären ko-opterade? Vilka kvinnor/kvinnogrupper har störst handlingsfrihet? Vad betyder "feminiseringen" av den offentliga sektorn?

Demokrati

Demokrati och jämlikhet var sammanlänkade värden i kvinnornas kamp för rösträtt. Med denna reform skulle kvinnorna bli slutgiltigt erkända som självständiga individer. Ty i ett demokratiskt samhälle fördelas de politiska rättigheterna lika, oavsett kön. Principen har också många tillskyndare. "Demokratis grundtanke är klar: jämlikhet i politiken", skriver Berndt Öhman i *Vad är ett demokratiskt samhälle?* (1978:13). Alla medborgare ska ha samma formella möjligheter att påverka de politiska besluten. Men, hävdar Carole Pateman, kvinnor har aldrig varit och är fortfarande inte accepterade som fullvärdiga och jämlika medborgare i något land som kallar sig demokrati (1983:204).

Det räcker att gå till traditionella statsvetenskapliga definitioner av demokrati som "statsstyrelsens form" för att inse Patemans poäng. Två kriterier på demokrati brukar ställas upp i sk demokratisk teori: a) innehållet i de politiska besluten skall återspegla folkmajoritetens krav och önsknings och b) politiken skall utformas genom ett aktivt deltagande av de som berörs av politiken (Ruin 1974:171). Utifrån ett könsperspektiv bör frågorna bli: I vilken utsträckning återspeglas kvinnors krav och önsknings i de politiska besluten? Utformas politiken genom ett aktivt deltagande av kvinnor? Svaren ger oss kunskap såväl om kvinnors (och mäns) villkor som om den demokratiska modellens duglighet.

Det finns problem och paradoxer i demokratin, som framstår än tydligare i ett könsperspektiv (Eduards 1986a). En serie frågor gäller begreppet representation. Hur ska intressen var organiserade för att bli representerade? Vad betyder (rättvis) kvinnorepresentation? Hur kan kvinnor i politiken representera andra kvinnor? Är det snarast fråga om symbolisk representation?

Man kan också fråga sig varför kvinnorepresentation skall ökas så att vi får en jämställd representation i politiken? Är det rättvisan, resursfrågan eller kvinnornas intressen som är avgörande? Har deltagandet ett värde i sig eller är det

endast en väg till bättre beslut? Skall individens makt eller nytta maximeras i demokratin?

En tredje grupp frågor gäller möjligheterna att öka kvinnorepresentationen. Kan kvinnornas medborgerliga rättigheter garanteras – och i så fall, på vilket sätt? Hur skall statsmakten kontrolleras, av folket eller lagen? (Jfr Hermansson 1986.)

Med anknytning till Patemans uppfattning ovan skulle de feministiska svaren kunna sammanfattas som ett ifrågasättande av den politiska demokratins möjligheter att skapa jämlikhet. Den demokratiska kontrollen måste utsträckas till arbetslivet, privatsfären, sexualiteten, reproduktionen etc (Jaggar 1983, Rowbotham 1986). Demokrati ses då som en typ av samhälle, inte endast en form för val av representanter och regering. Som CB Macpherson skriver, kräver jämlikhetsprincipen inte bara "en man, en röst", utan också "one man, one equal effective right to live as fully humanly as he may wish" (1984:51).

Välfärdsolitik

"The greatest challenge facing the contemporary women's movement is the translation of its goals and objectives into public policy", skriver statsvetaren Ellen Boneparth (1984:1). Det handlar om kvinnors möjligheter att påverka utformningen av välfärdsolitik och därmed om deltagande och demokrati (Hernes 1987, Richardson 1983), men också om tystnad, frånvaro av beslut, "non-issues". Intressekonflikter mellan könen har hållits borta från den politiska dagordningen och sällan partipolitiserats. "Consensus rather than conflict between male political elites on 'the woman question' has characterized the political systems during the last hundred years", skriver Drude Dahlerup (1984:33). Att studera den politiska agendan utifrån kvinnors krav torde vara en intressant statsvetenskaplig uppgift.

En annan aspekt av den offentliga politiken som intresserat kvinnoforskningen är dess effekter. Hur ser fördelningen av välfärd ut i ett könsperspektiv? Förekommer välfärdsolitiska åtgärder som syftar till en uttalad omfördelning av värden från män till kvinnor? Hur ser den välfärdsolitiska fredsformeln mellan kvinnor och män ut? Har kvinnorna fått materiella fördelar och ökad trygghet mot att männen bibehållit sin kontroll över utformningen av samhället?

Ett svar från Helga Hernes är att kvinnor och män har olika relationer till välfärdsstaten, att

kvinnor är mer beroende än män av den offentliga politikens utformning, både som medborgare, klienter och anställda. Kvinnor har mindre makt i politiken än män och behöver därför statens stöd för ökad representation (jfr ovan). Kvinnor har också en mer fragmenterad klientstatus på grund av sin modersroll. Slutligen är kvinnor mer beroende av staten för sin försörjning, som anställda i den offentliga sektorn. Det synes finnas tre sätt för individen att få sina socioekonomiska behov tillfredsställda: genom familjen, arbetsmarknaden eller de sociala välfärdsinstitutionerna. Kvinnorna är mer beroende av familjen och staten, medan männen är mer beroende av (den privata) arbetsmarknaden, relativt sett. Man kan också notera en övergång för kvinnorna från ett beroende av mannen/familjen till ett ökat beroende av staten (Hernes 1984, Hernes 1987).

Ett könsperspektiv på frågor om välfärd, välfärdsstat och välfärdsolitik synes fruktbart av flera skäl. Jag skall presentera tre, med varandra sammanhängande skäl, mot bakgrund av svensk och nordisk politisk verklighet.

För det *första* visar ett könsperspektiv tydligare kring vilka konfliktdimensioner välfärdsolitik är organiserad. Vänster-höger-konflikten, med blockpolitik och ett utbyggt korporativt system för fredliga lösningar av motsättningen arbetskraft, framstår klarare i Sverige än i många andra länder. Ett sådant politiskt system har svårt att hantera frågor som faller utanför höger-vänsterdimensionen, inte bara kvinnofrågor, utan även miljöfrågor, motsättningar stad-land, offentlig-privat sektor etc.

För det *andra* ger könsperspektivet kunskaper om hur den viktigaste fördelningsnyckeln i välfärdsolitik – det betalda arbetet – fungerar. Den som förvärvsarbetar skall varda givet. Förmånerna står i proportion till de individuella insatserna på arbetsmarknaden. Kvinnor missgynnas av det här systemet, ty de har en betydligt svagare anknytning till arbetsmarknaden än män (deltid med lägre lön och frånvaro p g a barnomsorg). De får därför sämre sjukersättning, lägre pension etc. Kvinnoforskningens kritik mot fördelningsmekanismerna i välfärdsolitik går ut på att bedömningen av vad som är produktivt arbete är för snäv – och kvinnodiskriminerande. Det har sagts att om kvinnorna begärde ersättning för allt sitt "frivilliga", obetalda arbete, skulle välfärdsbygget rasa ihop.

Det *tredje* och sista argumentet för ett könsper-

spektiv är att det finns en mängd obesvarade och viktiga frågor att ta upp som gäller just välfärdspolitikkens behandling av det reproduktiva arbetet. I vilken utsträckning bidrar välfärdspolitiken till att binda kvinnorna vid ett socialt meransvar för barnen, respektive att frigöra kvinnorna från det sociala och politiska moderskapet? Och hur ser det outtalade politiska faderskapet ut? Hur förhåller sig partierna till det emotionella, respektive det ekonomiska ansvaret i faderskapet? Vem är det som stötts genom välfärdsstatens bidragsregler, mamman eller pappan? Vad betyder det för relationerna mellan könen att staten tar över delar av det ekonomiska ansvaret för barnen?

Sammanfattningsvis står kvinnoforskningen om välfärdspolitik inför två grundläggande frågor, dels hur välfärdspolitiken påverkar relationen mellan kvinnor och män, dels hur den sociala organiseringen av könen påverkar välfärdspolitikens utformning.

Specifikt – generellt

Kvinnor har länge betraktats som specifika och män som allmängiltiga, både inom och utanför ämnet. Eller som J-J Rousseau uttryckte det i Emile: "Mannen är inte speciellt man, utom i vissa ögonblick; kvinnan är kvinna hela sitt liv igenom" (jfr Eduards 1987:91). Och det som ses som specifikt måste motiveras, vilket inte behövs för det allmängiltiga.

En studie av rekrytering till politiska poster, som omfattar en större grupp män och en mindre grupp kvinnor, betraktas som generell kunskap och legitimerar en könlös boktitel, t ex "Rekryteringsproblem i svensk politik". En studie av rekrytering till centrala uppdrag, som i huvudsak gäller kvinnor, anses däremot inte som allmängiltig kunskap och berättigar inte till en könlös rubrik. En sådan bok skulle kunna heta "Rekrytering av kvinnor – gisslan eller maktfaktor", varpå alla skulle förstå att det är en ny eländesbeskrivning för dem som känner sig missgynnade. Att skriva en bok om kvinnors villkor i politiken utan att ange att det handlar om kvinnor skulle betraktas som falsk varubeteckning.

Politiker är i första hand män, kvinnliga politiker etiketteras således som kvinnliga. Kvinnors levnadsförhållanden är specifik kunskap även om den rör halva befolkningen, ty den uppfattas inte som relevant för männen, den andra halvan av befolkningen. Detta vill kvinnoforskningen kom-

ma åt. Den sk generella kunskapen, som utgått från män, har lika liten/stor relevans för kvinnor som den "specifika" kunskapen om kvinnor har för män. Det väsentliga här synes alltså vara att konstatera att kvinnors och mäns villkor och erfarenheter är olika och att generaliserande ut-sagor måste bygga på en kunskap om att så är fallet.

Det finns också en tendens inom ämnet, precis som i den politiska verklighet vi studerar, att ge könsdimensionen en specifik plats medelst vertikal avstötning. En forskare som studerar forskningspolitik är policyforskare, medan en som skärskådar jämställdhetspolitik betraktas som kvinnoforskare. En som studerar hyresgäströrelsen är intresserad av organisationsfrågor, medan en som skriver om kvinnorörelsen håller på med kvinnoforskning. Kvinnoforskning är emellertid inte i första hand ett segment i statskunskapen. Det är ett *perspektiv* på ämnets olika områden, ett förhållningssätt till såväl forskningspolitiken och hyresgäströrelsen som till jämställdhetspolitiken och kvinnorörelsen.

Relevans

Kvinnoforskningens syfte är inte bara att förstå världen utan också att förändra den. Både kvinnor och män ska frigöras från traditionella och låsta livsformer. Samhället ska bli bättre att leva i för båda könen. Den statsvetenskapliga kvinnoforskningens uppgift blir då att ställa frågan hur det politiska systemet kan förstås och förändras i ljuset av detta frigörelseperspektiv. Det här torde vara den mest kontroversiella och kritiserade aspekten av kvinnoforskningen.

Ett svar på kritiken från kvinnoforskare har varit att värderingar är en ofrånkomlig del av den samhällsvetenskapliga forskningen. Problemet är snarare, menar de, att normalvetenskapen i alltför hög grad styrs av omedvetna och, inte minst, systembevarande utgångspunkter. Forskarna vill inte bara förstå världen utan också bevara den. Könsdifferentiering och kvinnodiskriminering må bestå. Vad gäller statskunskapen är de normativa inslagen påtagliga, om än ofta outtalade, på den här punkten. Närheten till maktens bönningar har skapat en sammanflätning av politik och politologi, av strategi och vetenskap, som bör uppmärksammas. Disciplinen får sin auktoritet av att analysera ett objekt med auktoritet. "P/olitical science operates on the basis of scholarly, rather than scientific, authority", hävdar David Ricci (1984:310). Joni Lovenduski har for-

mulerat det som att "Political science is a construct of Political Scientists. It is a convention" (1981:86). Och det är denna överenskommelse kvinnoforskningen vill ersätta med en ny, mer öppen, problemorienterad och moralisk konvention.

Ett kompletterande svar är att de normativa utgångspunkterna inte behöver göra forskningen sämre, tvärtom mer giltig och relevant. Ett politiskt medvetet val av problem och syfte innebär inte i sig sämre forskning, så länge teori och empiri bearbetas på ett klart och systematiskt sätt. Många statsvetare håller i princip med om detta. Exempelvis har Leif Lewin både empiriska och normativa utgångspunkter i sin *Folket och eliten* (1970), vilket inte är ovanligt i demokrati-forskningen. På senare år har också förmärkts en växande forskning om normer, etik och moral i internationell politik (jfr Buzan 1983, Hoffmann 1981).

Öppet normativa antaganden i den statsvetenskapliga forskningen är dock sparsamt förekommande. Ändå strävar säkert de flesta forskare efter att bedriva forskning som har samhällsrelevans. Att frigörelseperspektivet skulle diskvalificera det feministiska samhällsteoretiserandet från att vara god statsvetenskap är därför knappast rimligt. Motståndet mot kvinnoforskningen är, som Judith Evans (1986) påpekar, snarare psykologiskt och politiskt än intellektuellt.

Tankar kring en feministisk politisk teori

"In sum, political studies suffer from overemphasizing science while paying insufficient attention to the realm of morals, where men may be impelled to behave well and inspired to resist wrongdoing. It remains to ask, How should we deal with political science?"

Den uppfordrande frågan ställs av David M Ricci i boken *The Tragedy of Political Science* (1984:304). Riccis eget svar skulle kunna sammanfattas med att den moderna statsvetenskapen måste gå tillbaka till de moralfilosofiska frågorna i politisk teori, som rättvisa, jämlikhet, samhälle och dygd. Politiska fakta måste kopplas till etiska principer. Det måste bli en bättre balans mellan analysen av hur det är och hur det borde vara i samhället. Den nya statsvetenskapliga vokabulären, med begrepp som interaktion, system och intressegrupp, lär oss knappast att förstå det offentliga livet i någon djupare mening. Med George Orwell konstaterar Ricci att "no society can be more decent and free than its terms of political

discourse permit". Och han undrar på nytt: "Where can the discipline possibly stand with regard to a great conversation?" (ibid:301).

Riccis avslutande fråga är stor och svår, men bör få svar, om än trevande och ofullständiga sådana. Den feministiska politiska filosofin, som mer resonerat kring orsaker till konflikter och kriterier för legitimitet än förverkligandet av det goda samhället (Hawkesworth 1987), gör heller inte anspråk på något sammanhållet svar på frågan. Men det torde stå helt klart att feminismen bär på element av kritiskt nytänkande. Flera sådana, med relevans för det statsvetenskapliga forskningsområdet, har redan presenterats. Som avslutning vill jag nu pröva att tänka fritt kring byggstenar och begrepp i en gryende feministisk politisk teori, att ställa samman spridda kommentarer och kritik till ett större helt.

Man kan betrakta feminismen som en ofullgånge teori om makt och kärlek. Maktanalysen bygger på såväl teoretiska antaganden som empiriska fakta men är mer en kritik av rådande maktförhållanden mellan könen än en diskussion av alternativ makt. I kärleksbudskapet, den etiska dimensionen i feminismen, kritiseras maktrelationen mellan könen i ljuset av all deformerad kärlek vi ser omkring oss. Så mycket sker i kärlekens namn som är uttryck för makt och dominans: underordning, arbetsdelning, utnyttjande, övergrepp etc (Haavind 1985). Den traditionella föreställningen om makt är alltför nära förbunden med politik/offentlighet, konflikter och mäns intressen. Den likaledes traditionella bilden av kärleken som privat, präglad av samverkan och kvinnors intressen, ifrågasätts också. Tanken i feminismen är att makten och kärleken måste analyseras och rekonstrueras i ett sammanhang. Med Anna G Jónasdóttir vill jag hävda att "kärleken' som praktiker måste inta den plats i feministisk grundteori som 'arbetet' har i marxistisk" (1987:51).

Hur bör då våra föreställningar om makt och kärlek vävas samman? Hur ser det goda samhället ut? Och hur ska idealen omsättas i praktisk handling? Mitt oförvägna svar är att de centrala värden som borde lyftas fram i en feministisk politisk teori är frihet och jämlikhet. Det vore att anknyta till en gammal tradition, men med nya förtecken. Diskussioner om makt, politik, stat, demokrati, välfärdspolitik – och kärlek – bör så relateras till dessa ideal.

Frihet

Med frihet menar jag förmågan att bestämma över sig själv, ställa upp egna mål, välja, "the development and exercise of one's powers and capacities" (Norman 1987:35). Genom att utveckla människans resurser – i frihet – blir hon i stånd att göra fria och självständiga val. Betoningen av det positiva och berikande i 'att välja' knyter på ett naturligt sätt frihetsbegreppet till en alternativ diskussion om makt, som bl a förts av Johan Galtung, men som går betydligt längre tillbaka i tiden.

Galtung skiljer mellan två typer av makt: "makt över andra" och "makt över sig själv". Den första typen är den som vanligen betecknas som makt. Den andra kallar Galtung autonomi, och menar då "förmågan att sätta upp mål som är ens egna . . . och att uppnå dem", och göra sig immun mot andras maktutövning, att vägra vara *maktmottagare* (1973:42ff). Autonomins anatomi är *självrespekt*, *självförsörjning* och *oräddhet*. Istället för att identifiera sig med den ideologiska makten skall man utveckla sin självidentifikation, eller självrespekt. Beroendet av andras materiella tillgångar skall ersättas med förmågan att klara sig med egna medel, självförsörjning. Tvångsmakten, slutligen, som förutsätter ett element av fruktan, måste motverkas med oräddhet (ibid:44f). Det handlar om individens, gruppens och statens/nationens rätt att definiera sin egen verklighet och uppnå materiell trygghet utan att behöva frukta övergrepp. Autonomi som "a capacity to make choices and plans" (Jordan 1985:5) ligger helt nära frihetsbegreppet ovan.

Om man betraktar friheten, utvecklandet av (kvinnors) förmåga att välja, som ett ideal i en feministisk politisk teori, måste man med nödvändighet acceptera att valen kan bli olika. Tanken anknyter till en diskussion i kvinnoforskningen om kvinnors gemensamma intressen, där formresp innehållsmomentet betonas i olika hög grad (Halsaa 1987, Jónasdóttir 1985). Liksom Anna G Jónasdóttir förfäktar jag idén att kvinnor som kön i första hand har ett gemensamt intresse av att delta i och prägla den politiska beslutsprocessen. Resultatet av denna närvaro, dvs innehållet i beslutet, är en sekundär fråga. Olika kvinnogrupper väljer olika politiska lösningar. Det avgörande är att samhället uppmuntrar och utnyttjar de olika viljornas möte.

Likheter och olikheter mellan könen, i uppfattningar och handlingsmönster, kan tolkas som biologisk-genetiskt och/eller socio-kulturellt ska-

pade. Ingen kan förneka vissa uppenbara biologiska skillnader mellan könen, där den viktigaste torde vara att det är kvinnor, och inte män, som föder barn. Betydelsen av denna olikhet har emellertid tolkats på helt olika sätt. Frågan var föremål för oenighet redan i det antika Grekland. Mannen avlar och kvinnan föder men det innebär inte att de är skilda naturer, skrev Platon/Sokrates. Aristoteles däremot ansåg att naturen givit kvinnor och män helt olika uppgifter i konceptionen och i samhället (Eduards 1987). Sammantaget har olikhetstanken övervägt i den politiska teorin, med John Stuart Mill som den tydligaste mönsterbrytaren.

Det är intressant att notera att kvinnoforskningen både kritiserat tidigare förenklingar i analysen av likhet och särart – och övertagit en del av dem. Det handlar fortfarande om två tankeskolor, i vilka kvinnor som grupp jämförs med män som grupp. Är kvinnor lika män öppnas dörrarna till männens värld. Är kvinnor olika män får de förbli kvinnor. Det nya i feminismen består framför allt i en omformulering av olikhetstanken. Könen betraktas som biologiskt olika, men kvinnorna har bytt plats med männen som de livskraftiga, goda och konstruktiva krafterna i samhället.

Min inställning till hela diskussionen om likhet och särart är att den är ofruktbar, såväl i traditionell som i feministisk tappning. "W/ho is to say what is a difference or similarity, in the abstract or in the particular? Every person, thing, or condition will always have some qualities that are similar, and some that are different from everything else, even when there is agreement on the category of classification." (Finley 1986:1149) Det rimliga förefaller vara att lägga de essentialistiska frågorna åt sidan och istället rikta fokus mot de sociala skillnaderna mellan könen. En feministisk politisk teori måste utgå från att dessa är betydligt mer hämmande för människors möjligheter att utvecklas och välja fritt än de biologiska olikheterna (jfr Sichtermann 1986).

"Om kvinnor har en större naturlig fallenhet för vissa saker än för andra behövs inga lagar eller social anordningar för att förmå dem att föredra de förra framför de senare", var JS Mills snillrika kommentar till den biologiska determinismen (1974:243f). Så länge samhället har en socio-kulturell organisering som uppmuntrar mäns, men förkväver kvinnors, transcendens och valfrihet, bör vi inrikta analysen mot dessa problem. Först när kvinnor har samma möjligheter som män att definiera och forma sin omvärld, kan vi

få klarhet i om det finns grundläggande skillnader i behov och intressen mellan könen. Att eventuella sådana skulle motivera särbehandling och underordning är emellertid på intet sätt givet.

Ett samhälle som strävar mot ett frihetsideal, i vilket människor stimuleras att utvecklas och välja självständigt, måste klara att ta tillvara såväl lika som olika viljor.

Jämlikhet

Jämlikhet är ett föga utvecklat begrepp i feminismen. Det råder heller ingen enighet om dess innebörd och värde. Idén om jämlikhet har solkats av att i alltför hög grad ha förknippats med lika rättigheter och möjligheter inom det rådande systemet, inte med lika resultat eller visioner om ett fritt och rättvist samhälle. I min skiss till en feministisk teori om politik har emellertid jämlikheten återupprättats som en central princip för samhället.

Jämlikhet är en fråga om rättvisa. Jag skall här inte gå in på förfinade distinktioner eller beröra den omfattande debatten om rättvisa, utan endast ta fram några bärande element i jämlikhetsbegreppet. Mitt jämlikhetsbegrepp innebär varken likriktning eller exakt lika fördelning. Det betyder närmast att människor ska leva under så lika villkor som möjligt, men att hänsyn tas till olika behov. Tanken är inte originell. Isaiah Berlin uttrycker det som att kategorin människor ska behandlas på samma sätt om det inte finns tillräckliga skäl för att inte göra det (1978:82). Sven Ove Hansson skulle här tala om jämlikhet som "lika-rättvisa": de nyttigheter som finns i samhället ska fördelas så lika som möjligt, utom när det finns fullgoda skäl till annan fördelning (1984:39).

Jämlikhetsidealet måste bygga på ett accepterande av människors olika resurser, behov och intressen. Det är emellertid en inte ovanlig föreställning att jämlikhet förutsätter utslätande och likformiga människor samt ensartade levnadsförhållanden. Tanken har stöd i den politiska idéhistorien. Ytterst få teoretiker har prövat ett perspektiv som kombinerar olikhet med jämlikhet (Eduards 1987:149f). Flera feministiska tänkare har dock problematiserat frågan och menar att kvinnorörelsen hamnar i ett strategiskt dilemma genom att betona olikheter mellan könen och samtidigt kräva jämlikhet (Alexander 1987, Sichter mann 1986). Könssdifferentiering tycks ofelbart leda till kvinnodiskriminering. Detta är ett historiskt faktum, som inte bör underskattas. Sam-

tidigt måste feminismen lämna det förgångna och utveckla de oanade möjligheter som ligger i skärningspunkten mellan frihet och jämlikhet.

I en feministisk politisk teori ska frihet och jämlikhet vara förenliga ideal. Med en jämn fördelning av makt, materiell välfärd och utbildning i ett samhälle har vi både jämlikhet och förutsättningar för frihet (Norman 1987:133f).

"The ideals of freedom and of equality converge upon the idea of equality of power. If freedom and equality are to prove in practice complementary rather than conflicting ideals, they must do so through the medium of social institutions which enable everyone to share equally in the power to control the activities of their own society" (ibid:155).

Från ideal till praktik

Hur ska då frihets- och jämlikhetsidealerna förverkligas? Vilka är de samhällsliga institutioner som ska ge envar makt att kontrollera händelseutvecklingen i sitt eget samhälle? Vad är politik, stat och demokrati – och hur ser fördelningspolitiken ut – i det goda samhället? Det är lätt att formulera ideal, betydligt svårare att tala om hur de ska omsättas i praktisk handling. Men om den feministiska kvinnoforskningen ska kunna försvara sitt frigörelseperspektiv måste diskussionen av förändring, av processer och dynamik i händelseutvecklingen bli betydligt mer framträdande. Det finns ett stort obearbetat område mellan de insiktsfulla beskrivningarna av rådande könsrelationer och visionerna av det goda samhället.

Kritiken mot den manliga hegemonin i politiken, synen på makt som 'makt över', demokratiens bristande förmåga att tillvarata kvinnors resurser och krav, fördelningsprinciperna i välfärdspolitiken – och statskunskapens sätt att analysera dessa problem – får inte leda till att barnet kastas ut med badvattnet. Allt är inte dåligt i det nuvarande politiska systemet. Och allt är inte gott som sprungit ur feminismen.

Den ledar- och strukturlösa organisationsformen, som vid olika tillfällen lyfts fram av kvinnorörelsen som ett alternativ, har visat sig vara ett nytt sätt att förhålla beslut samt dölja maktutövning, denna gång kvinnor emellan. Som Jo Freeman påpekat är det nödvändigt att motarbeta denna "strukturlöshetens tyranni" och försöka finna "some middle ground between domination and ineffectiveness" (1974:212).

Dominans, i form av institutionaliserad maktutövning, kan inte avskaffas, men väl dämpas.

Allt är inte politik, men definitionen kan med fördel vidgas. Alla kan inte vara med och fatta beslut, men fler kan delta. Det kommer alltid att finnas tvister mellan olika grupperingar i samhället, men samförståndet kan öka. De gemensamma resurserna, slutligen, är begränsade, men kan fördelas mer rättvist. För att kunna resonera i termer av konfliktlösning och fördelningsprinciper efterlyser Helga Hernes en feministisk maktteori som integrerar "the concept of scarcity, whether of values or resources" (1987:14).

Frihet och jämlikhet är inga tillstånd som kan permanentas. Det är subtila värden som ständigt kommer att utsättas för prövning och som därför måste skyddas på olika sätt. För att frihet och jämlikhet ska kunna uppnås måste i första hand kvinnornas situation förändras. Kvinnor måste få ökade möjligheter att välja samt rätt att tillgodogöra sig en större del av samhällets resurser. Därför måste kvinnor, precis som män, finnas med där val träffas. De skall "synas politiskt som kvinnor därför att möjligheten (inte nödvändigheten) ständigt föreligger att de kan ha andra behov och åsikter än männen" (Jónasdóttir 1985:27). Det handlar om kvinnors intresse av deltagande och medbestämmande i politiken.

För detta krävs demokrati, en deltagande demokrati, som mer ser till människorna som politiska aktörer än politiska konsumenter. Demokratin har ett berättigande därför att den maximerar människornas makt "in the sense of power as ability to use and develop human capacities" (Macpherson 1984:52). Den politiska demokratin måste utvecklas och stärkas, framför allt genom ett breddat deltagande. Statliga och andra offentliga institutioner måste vara formellt uppbyggda och öppna för insyn, så att de kan kontrolleras och ställas till svars för oegentligheter. En anorlunda organiserad offentlighet präglas också av att uppdrag och ansvar sprids, att arbetsuppgifter roterar, att information når ut till så många som möjligt etc (jfr Freeman 1974). De goda politiska processerna är öppna redovisade och demokratiskt uppbyggda.

Det viktiga att ta fasta på i välfärdspolitiken är dess anspråk på jämlikhet. Men ofta överbetonas det sociala och materiella skydds nätet, på bekostnad av maktaspekten, i diskussionen om jämlika villkor. Hittills har ingen modern stat uppnått "the status of a welfare society, in that none has successfully given all its citizens equal autonomy" (Jordan 1985:12). Fördelningen av makt måste få en mer framskjuten plats i väl-

färdspolitiken. Med mer jämlika relationer människor emellan skulle det politiska samarbetet gynnas;

"The value of equality is the value of co-operative relations between people. /.../ Inequality is wrong because it violates the requirements of such relations, it is a betrayal of the relationship of co-operation" (Norman 1987:77).

För att jämlikhet och samarbete ska kunna bli verklighet måste fördelningen av makt knytas närmare till medborgarskapet. Därmed skulle människor också kunna få sin identitet från annat än förvärvsarbete – från ett utvecklande av den politiska dialogen och samhörigheten. Mellan fria och jämlika medborgare i ett fritt och jämlikt samhälle skulle så kärleken till slut få livskraft.

(Jag vill tacka för värdefulla synpunkter från Gunnel Gustafsson, Beatrice Halsaa, Gun Hedlund, Helga Hernes och Anna G. Jónasdóttir samt från deltagarna i doktorandseminarierna i Lund och Stockholm.)

Litteratur (inkl referenslitteratur)

- Alexander, Sally (1987): "Women, Class and Sexual Differences" i Anne Phillips (red): *Feminism and Equality*. Basil Blackwell, Oxford.
- Alford, Robert R & Friedland, Roger (1985): *Powers of theory. Capitalism, the state, and democracy*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Arendt, Hannah (1970): *On Violence*. A Harvest/HBJ Book, New York and London.
- Barrett, Michèle (1987): "The concept of 'difference'", *Feminist Review*, no 26, summer, s29-41.
- Baruch, Elaine Hoffman (1984): "Introduction: The Quest and Questions" i Ruby Rohrlich & E H Baruch (red): *Women in Search of Utopia*, Schocken Books, New York.
- de Beauvoir, Simone (1986): *Det andra könet*. AWE/Gebers, Stockholm.
- Berlin, Isaiah (1980): *Concepts and Categories*. Oxford University Press, Oxford.
- Boneparth, Ellen (1984) (red): *Women, Power and Policy*. Pergamon Press, New York.
- Bourque, Susan C och Grossholtz, Jean (1974): "Politics as Unnatural Practice: Political Science Looks at Female Participation", *Politics and Society*, Winter, s 225-266.
- Buzan, Barry (1983): *People, States and Fear*. Wheatsheaf Books Ltd, London.
- Dagens Nyheter* 23 okt 1987.
- Dahlerup, Drude (1985): "Kvindeforskningens bidrag til samfundsvidenskabernes i 1970'erne og 1980'erne" i Mette Bryld & Nina Lykke (red): *Kvindespor i videnskaben*, Odense Universitetsforlag, s 81-92.

- (1984): "Overcoming the barriers" i Judith H Stiehm (red): *Women's Views of the Political World of Men*. Transnational Publ, New York, s 33–66.
- Eduards, Maud Landby (1986a): "Dilemman i demokratin" i *Hitt – men inte längre*, Ds A ibid:5, s 27–38.
- (1987) (red): *Kön, makt, medborgarskap*, Liber, Stockholm, andra tryckn.
- (1986b): "Kön, stat och jämställdhetspolitik", *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*, nr 3, s 4–15.
- & Halsaa, Beatrice (1987): "Statsteori, moderskap och utopier", *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*, nr 4, s 67–69.
- Engels, Friedrich (1973): *Familjens, privategendomens och statens ursprung*. Arbetarkulturs Förlag, Stockholm.
- Evans, Judith (1986): "An Overview of the Problem for Feminist Political Theorists" i ibid et al: *Feminism and Political Theory*. SAGE, London, s 1–16.
- Finley, Lucinda M (1986): "Transcending Equality Theory: A Way Out of the Maternity and the Workplace Debate", *Columbia Law Review*, vol 86, nr 6, s 1118–1182.
- Freeman, Jo (1974): "The Tyranny of Structurelessness" i Jane S Jaquette (red): *Women in Politics*. John Wiley & Sons, New York and London, s 202–214.
- Galtung, Johan (1973): *EG – den nya supermakten*. Prisma, Stockholm.
- Göransson, Anita (1987): "Innovation och institution. Om receptionen av kvinnohistoria och kön som analytisk kategori" i *Manliga strukturer och kvinnliga strategier*. En bok till Gunhild Kyle. Historiska institutionen, Göteborgs universitet, s 45–59.
- Haavind, Hanne (1979): "Handlar samhällsvetenskap om kvinnor?" i *Gråt inte – forska*, Prisma, Stockholm, s 148–172.
- (1985): "Förändringar i förhållandet mellan kvinnor och män", *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*, nr 3, s 17–27.
- Halsaa, Beatrice (1987): "Har kvinnor gemensamma intressen?", *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*, nr 4, s 42–56.
- (1977): *Kvinner og politisk deltakelse*. UniPax, Oslo.
- Hansson, Sven Ove (1984): "Jämlikhet – ett förlegat mål?" i Hansson, Åberg & Holgersson: *Hur ska vi ha det med jämlikheten?* Tidens Förlag, Stockholm.
- Harding, Sandra (1987a) (red): *Feminism and Methodology* ("Introduction" och "Conclusion"). Indiana University Press, Bloomington.
- (1987b): "Instabiliteten i den feministiska teoribildningens analytiska kategorier", *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*, nr 2–3, s 4–22.
- Hartmann, Heidi (1986): "Det olyckliga äktenskapet mellan marxism och feminism. För en mer utvecklingsbar förening" i *Feminism och Marxism*, Arbetarkultur, Stockholm, s 16–59.
- Hartsock, Nancy CM (1985): *Money, Sex, and Power*. Northeastern University Press, Boston.
- Hawkesworth, Mary E (1987): "Re/Vision: Feminist Theory Confronts the Polis", *Social Theory and Practice*, vol 13, no 2, s 155–186.
- Hedlund-Ruth, Gun & Jónasdóttir, Anna G (1984): "Statsvetenskap" i *Kvinnorna är hälften*, UHÄ ibid:1, s 146–151.
- Hermansson, Jörgen (1986): "Demokrati i västerländsk mening", *Statsvetenskaplig Tidskrift*, nr 4, s 253–264.
- Hernes, Helga (1985): "Kvinnor och politik i Norden: Norge", *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*, nr 2, s 63–68.
- (1986): "Tanker om kvinnor, statsvetenskap og sosialpolitikk" i Stein Kuhnle (red): *Det politiske samfunn. Linjer i norsk statsvitenskap*. Tano, Oslo.
- (1987): *Welfare State and Woman Power. Essays in State Feminism*. Norwegian University Press, Oslo.
- (1984): "Women and the Welfare State: The Transition from Private to Public Dependence" i Harriet Holter (red): *Patriarchy in a Welfare Society*, Universitetsforlaget, Oslo, s 26–45.
- Hirdman, Yvonne (1987): "Makt och kön" i Olof Petersson (red): *Maktbegreppet*. Carlssons, Stockholm, s 188–206.
- Hoffman, Stanley (1981): *Duties Beyond Borders. On the Limits and Possibilities of Ethical International Politics*. Syracuse University Press.
- Holter, Harriet (1976): "Om kvinneundertrykkelse, mansundertrykkelse og hersketeknikker" Thordis Støren och Tone Schou Wetlesen (red): *Kvinneknusning*, Gyldendal Norsk Forlag, Oslo, s 61–82.
- Jaggat, Alison M (1983): *Feminist Politics and Human Nature*. Rowman & Allanheld, Totowa.
- Jaquette, Jane S (1984): "Power as Ideology" i Judith H Stiehm (red): *Women's Views of the Political World of Men*. Transnational Publ, New York, s 9–29.
- Jónasdóttir, Anna G (1985): "Kvinnors intressen och andra värden", *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*, nr 2, s 17–33.
- (1984): *Kvinnoteori*. Skriftserien 32, Högskolan i Örebro.
- (1987): "Patriarkat, marxism och tvåsystemteori", *Häftet för Kritiska Studier*, nr 4, s 34–57.
- Jones, Kathleen B & Jónasdóttir, Anna G (1988) (red): *The Political Interests of Gender. Developing Theory and Research with a Feminist Face*. SAGE, London.
- Jordan, Bill (1985): *The State. Authority and Autonomy*. Basil Blackwell, London.
- Klein, Ethel (1984): *Gender Politics*. Harvard University Press, London.
- Lewin, Leif (1970): *Folket och eliterna*. Almqvist & Wiksell, Stockholm.
- Lovenduski, Joni (1981): "Toward the Emasculation of Political Science: The Impact of Feminism" i Dale Spender (red): *Men's Studies Modified. The Impact of Feminism on the Academic Disciplines*. Pergamon Press, Oxford, s 83–97.
- Lukes, Steven (1974): *Power: A Radical View*. The Macmillan Press, London.
- Lundgren, Eva (1987): "Feministisk teori – grundval för nya vetenskapliga paradig?", *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*, nr 2–3, s 36–52.

- MacKinnon, Catharine A (1983): "Feminism, Marxism, Method, and the State: Toward Feminist Jurisprudence", *Signs*, nr 4, s 635–658.
- Macpherson, C B (1984): *Democratic Theory: Essays in Retrieval*. Clarendon Press, Oxford.
- Mathiesen, Thomas (1982): *Makt och motmakt*. Bokförlaget Korpen, Göteborg.
- McWilliams, Nancy (1974): "Contemporary Feminism, Consciousness-Raising, and Changing Views of the Political" i Jane S Jaquette (red): *Women in Politics*. John Wiley & Sons, New York, s 157–170.
- Mill, John Stuart (1974): *The Subjection of Women*. Everyman's Library no 825, London och New York.
- Mitchell, Juliet & Oakley, Ann (1986) (red): "Introduction" i *What is feminism?* Pantheon Books, New York.
- Nexø Jensen, Hanne (1988): *Kvinder, Magt og Modstand*. Paper framlagt vid konferens anordnad av Nordisk förening för forskning om kvinnor och politik, Tversted, Danmark.
- Norman, Richard (1987): *Free and Equal. A Philosophical Examination of Political Values*. Oxford University Press, Oxford.
- Pateman, Carole (1983): "Feminism and Democracy", i Graeme Duncan (red): *Democratic theory and practice*. Cambridge University Press, London, s 204–217.
- (1979): *The Problem of Political Obligation*. John Wiley & Sons, New York.
- Peterson, Abby (1981): "Kvinnofrågor, kvinnomedvetande och klass", *Zenit*, nr 2, s 5–21.
- Petersson, Olof (1987) (red): "Introduktion" i *Maktbegreppet*. Carlssons, Stockholm.
- Ricci, David (1984): *The Tragedy of Political Science*. Yale University Press. New Haven & London.
- Richardson, Ann (1983): *Participātion*. Routledge & Kegan Paul, London.
- Rowbotham, Sheila (1986): "Feminism and Democracy" i David Held & Christopher Pollitt (red): *New Forms of Democracy*. SAGE, London, s 78–109.
- Ruin, Olof (1974): "Participatory Democracy and Corporativism: The Case of Sweden", *Scandinavian Political Studies*, nr 9, s 171–184.
- Sichtermann, Barbara (1986): *Femininity. The Politics of the Personal*. Polity Press, Cambridge.
- Widerberg, Karin (1986): "Har kvinnoforskning med jämställdhetspolitik att göra?", *Kvinnovetenskaplig Tidskrift*, nr 3, s 36–47.
- Öhman, Berndt (1978): *Vad är ett demokratiskt samhälle?* Bokförlaget Prisma, Stockholm.